

Flere enkeltskjebner

(Tegning: Kaare Særum, Institutt for Norsk Okkupasjons-historie)

Fra flere rettsreferater i *Østlandets Blad* mot aktive NS-medlemmer: En husmor med 3 voksne barn stod tiltalt for Follo herredsrett for medlemskap i NS.

Retten fant det bevist at vedkommende ved sin innmelding i NS og

sitt virke som propagandaleder og sosialleder på hjemstedet hadde gitt sitt bidrag til partiet og dermed til fienden. Hun hadde også skrevet en rekke artikler i lokalpressen og som medlem av det NS-opnevnte herredsting samtykket i bevilgninger til

Frontkjemperkontoret og til Den norske legion samt i fritakelse av frontkjemperne for skatt.

I formildende retning ble tatt hensyn til at hun aldri hadde opptrådt ondssinn eller aggressivt overfor ikke-partimedlemmer. Hun hadde

heller aldri forsøkt å påvirke noen direkte til å melde seg inn i partiet, men ment at innmelding burde skje av fri vilje. Hun hadde uten tvil vært idealistisk på sin måte og ikke gått inn i NS for å oppnå økonomisk vinning. Ut fra sitt syn på forholdene

hadde hun ment å gagne Norges sak, noe som sikkert skyldtes at hun hadde forlest seg på Nasjonal Samlings program.

Hun ble etter dette dømt til 18 måneders fengsel.

For et annet NS-medlem forelå ingen formildende omstendigheter.

Grunnlaget for tiltalen var medlemskap i NS fra høsten 1933 til frigjøringen og medlemskap i Nasjonal Samlings Kamporganisasjon. Vedkommende var lagfører på hjemstedet, propagandaleder for Follo krets og sekretær i landsledelsen for Nasjonal Samlings Hjelpeorganisasjon m.m.

Han var en særlig nidkjær mann og var stadig på farten for å verve nye medlemmer. Han brukte bl.a. trusler og falske foregivender. Han hadde truet en mann inn i partiet ved å uttale at vedkommende "skulle få god tid til å stelle hjemme" hvis han ikke gikk inn. Han hadde truet med arbeidsledighet, med konfiskering av eiendom og i et enkelt tilfelle fylt ut et innmeldingsskjema for en febersyk kvinne og forelagt det for henne til underskrift.

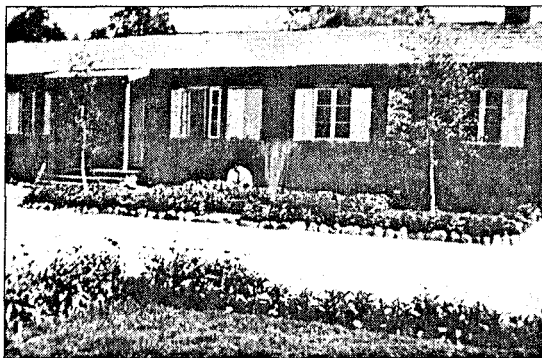
Han sendte inn rapporter, grep personlig inn overfor påstått illegal virksomhet og anmeldte en rekke personer, særlig fra hjemstedet. Anmeldelsene kunne gå på funn av demonstrative innskrifter og avsyning av Kongesangen og fedrelandssanger. Han hadde anmeldt en lærerinne for å ha tatt kongen som eksempel på en person av høy rang, da hun skulle fortelle elevene hva rang var. Han hadde anmeldt folk for i demonstrasjonssøyemed å ha gått med binders på jakkeoppslaget. Han hadde revet av folk bindersen og uttalt at han ikke skulle ha noe av anti-nazistisk propaganda. Han hadde i den forbindelse truet en person med "ferie" på Bredtvedt.

Retten drøftet saken i 2 1/2 time. Dommen lød på 7 års tvangsarbeid.

Ved straffutmålingen av en kvinne med 1 barn å forsørge ble i skjerpene retning tatt i betraktning at hun gjennom nesten hele okkupasjonen hadde vært et meget ivrig og aktivt medlem av NS. Hun hadde hatt høye og innflytelsesrike verv innen partiet, i det hun hadde vært fylkesleder for Nasjonal Samlings Kvinneorganisasjon i to fylker. Fra våren 1943 var hun leder for en skole hvis oppgave var - etter hva hun forklarte i retten - "å utdanne norske husmødre i Nasjonal Samlings ånd, og skolens fundament var Nasjonal Samlings ideologi". Gjennom dette arbeid kunne skolen etter rettens mening ha fått en meget skjebnsvanger innflytelse over de unge piker som skulle utdannes der.

Retten fant at det måtte regeres meget strengt overfor dem som i ledende stillinger innen partiet søkte å påvirke ungdommen til fordel for NS.

Vedkommende opplyste for retten at hun stammet fra et meget kultivert, sosialt og politisk interessert hjem og miljø. Etter rettens oppfat-

Fra en straffeleir. (Foto: Ukjent)

Straffanger, med vakt til venstre. (Foto: Ukjent)

ning skulle man da i desto høyere grad kunne forlange at hun innså hva NS og tyskernes virksomhet her i landet innebar. Hun hadde i presse og kringkasting offentliggjort en rekke artikler og foredrag, hovedsaklig om sosiale emner, men med tydelig propagandistisk og NS-ideologisk tendens.

Hun ble dømt til tvangsarbeid i 2 1/2 år.

Ved fastsettelse av straffen for en NS-mann tok Follo herredsrett i skjerpene retning hensyn til at vedkommende, da han gikk inn i NS, var en voksen mann. Særlig alvorlig fant retten tilfallet verv som leder av den nazistiske ungdomstjenesten i hjembygda.

Bygda var av de nazistiske myndigheter uttatt som en prøveklut for gjennomføringen av ungdomstjenesten, og myndighetene satte mye inn på dette eksperiment. Dette hadde ført til sterk spenning i distriktet, da personer som først var oppnevnt som ungdomsledere, hadde vært meget aggressive. Barn og foreldre var blitt beordret til å møte på ungdomstjenestens møter. En rekke foreldre som hadde nektet, var blitt arrestert.

For om mulig å få mer ro om saken ble så tiltalte tilstast ungdomsleder. Han hadde tidligere vært speiderleder og godt likt av foreldre og barn, og han mente derfor å ha større tillit enn de tidligere ledere. Han gikk rundt til foreldre og barn, sendte også personlige brev til disse og forsøkte å overtale til en frivillig oppløsning om ungdomstjenesten. Dette lyktes ikke for ham. Det ble ikke opplyst noe i retten om at han hadde gjort noe som helst forsøk på å tvinge gjennom ungdomstjenesten. Om hans ledelse av de få gutter som møtte, var der intet ufordelaktig å si. Men ungdomstjenesten var i seg selv et av nazistenes farligste tiltak, og tiltaltes befattning med den ble av retten ansett som meget graverende.

I formildende retning ble tatt hensyn til at tiltalte personlig syntes å ha vært en velmenende mann som ikke hadde forsøkt å oppnå noen fordel ved sitt medlemskap i NS. Det var ikke opplyst om noe tilfelle hvor han hadde opptrådt aggressivt eller ondssinn.

Han ble dømt til tvangsarbeid i 2 år.

Follo hadde for øvrig ingen NS-medlemmer som gjorde seg gjeldende i landsmålestokk. Det var ingen større angivere eller torturister her i distriktet.

Østlandets Blad brukte likevel ut-

trykket "angiver" flittig i rettsferatene etter krigen, selv om det ikke var så alvorlige forseelser det dreiet seg om.

En kvinne var tiltalt for å ha anmeldt sin svoger for å ha vært i besittelse av en revolver. Svogeren ble arrestert og satt på Grini i 6 måneder. - Selv ble hun belønnet med 2 års fengsel.

En annen kvinne var tiltalt for å ha anmeldt sin mann for å ha vært ube-

hagelig mot henne for hennes medlemskap i partiet og for å ha kalt Quisling idiot og landsforræder. Han var "rett og slett jøssing og kommunist av de verste som er".

I desember 1943 hadde hun fortalt til en tysk soldat som hun var sammen med, at mannen hadde sprennstoff i kjelleren. Det førte til at mannen ble arrestert og satt fengslet i 2 måneder. - Hun ble selv i herredsretten dømt til 2 1/2 års tvangsarbeid. Den største og mest kompliserte saken i så måte gjaldt en opprulling av Milorg i Follo våren 1945.

To brødre, A og B, ble av en gammel kone gjort oppmerksom på en kabel som gikk over en måsa til en nyoppført hytte i et tett skogsnar, og ved undersøkelse hørte de stemmer i hytten. De fortalte dette til C som presset av D ga

beskjed til politibetjent E. E skrev en rapport til sin overordnede F som igjen ga E ordre om å undersøke saken. Det ble antatt at det var snakk om ulovlig radio. Men så var det altså avsnittshovedkvarteret til Milorg som det dreiet seg om.

Da E sammen med C og en kollega kom til hytten ved 23-tiden om kvelden 15. mars 1945, var kun stabssjefen til stede. Han kom seg ut av hytten, og under skuddvekslingen ble han såret i

hånden og kneet. Han kom seg imidlertid unna. Depotsjefen som hadde hørt skytingen, kom til hjelp, men da politiet begynte å skyte, måtte han kaste seg ned og ble arrestert. På tilbaketuren til Oslo forsøkte han å flykte og ble skutt gjennom magen av E som også skjøt etter områdesjefen da han støtte på vedkommende i en av hovedstadens gater.

Saken mot A, B og C kom opp hvert lavere, benådningene flere og soningstiden stadig avkortet. Fangere med mer enn 8 års straff, ble stort sett løslatt etter å ha sittet inne mindre enn halvparten av straffen. Gjennomsnittlig soningstid for en fange med 18 års straff ble 6 år. De 4 siste av de 80 fangene som ble dømt til livsvarig fengsel, ble løslatt i 1957 etter å ha sonet 12 1/2 år av straffen.

lønnet med 10 års tvangsarbeid.

Saken mot D som også var medlem av NS, og som hadde oppfordret C sterkt til å melde fra, kom opp på et senere tidspunkt. D fikk 2 års tvangsarbeid og ble i tillegg dømt til å betale kr. 50 000,- i erstatning til statskassen for sin medvirkning i opprullingene.

E som hadde det alvorligste synderegistret, fikk sin sak opp for lagmannsretten først i 1947. I tillegg til at han hadde skutt depotsjefen i magen og hadde skutt etter områdesjefen i Milorg, hadde han vært med på eksekveringen av en dødsdom. Han ble dømt til 18 års tvangsarbeid. Det var den hårdeste dom som ble avsagt over noen fra Follo.

Han not for øvrig - som alle andre enn de 25 norske som var blitt dømt til døden og henrettet - godt av de lempninger i oppgjøret som fant sted etter som tiden gikk. Oppgjøret hadde trukket langt lenger ut enn man hadde ventet. Samtidig som folk fikk tingene mer på avstand, falt følelsene også mer til ro, og det ble behov for å bli ferdig med fortiden og de sår den hadde medført.

Straffeutmålingene ble derfor etter hvert lavere, benådningene flere og soningstiden stadig avkortet. Fangere med mer enn 8 års straff, ble stort sett løslatt etter å ha sittet inne mindre enn halvparten av straffen. Gjennomsnittlig soningstid for en fange med 18 års straff ble 6 år. De 4 siste av de 80 fangene som ble dømt til livsvarig fengsel, ble løslatt i 1957 etter å ha sonet 12 1/2 år av straffen.

En av de siste landssviksakene i Follo ble tatt opp til behandling i

lagmannsretten først høsten 1948 - vel 3 år etter at krigen var slutt. Det er en sak som likevel

ikke tyder på at tiden hadde leget noen sår, eller at man var innstilt på å la nåde gå for rett. Det er samtidig en sak med dypt tragiske aspekter.

Vedkommende som hadde mistet en sønn på Østfronten, nektet selv å være til stede i retten. Han ønsket hverken å uttale seg eller å føre vitner. For tiden befant han seg i fengselspsykehuset i en meget deprimeret tilstand. Hvis han ble tvunget til å møte i retten, truet han med å begå selvmord. Han hadde tidligere gjort to forsøk.

Det het ifølge Østlandets Blad i rettens merknader:

Tiltalte har sittet i varetektfengsel fra 9. mai 1945 til 30. november 1946 og tilkommer herfor fradrag i frihetsstraffen med 570 dager.

Da tiltalte uten lovlig forfall uteble første gangs hovedforhandling, ble det besluttet at han til den omberammede hovedforhandling skulle fremstille av politiet. Da han skulle avhentes, tok han veronal og måtte innlegges på sykehus. Han har siden 14. februar 1948, i ialt 220 dager, oppholdt seg i fengselspsykehuset i Oslo, dels for å kunne fremstilles når nytt hovedforhandlingsmøte skulle berammes, dels for at hans mentale tilstand kunne undersøkes med henblikk på fremstillingen.

Retten anser det åpenbart at denne varetekt er pådratt ved tiltaltes forhold under saken, nemlig hans nektelse av å møte og hans selvmordsforsøk for å slippe å bli fremstilt. Han tilkommer da ikke fradrag i straffen for de 220 dager i fengselspsykehuset fra 14. februar 1948.

I skjerpene retning er lagt vekt på at tiltalte er en moden mann med utmerket utdannelse.

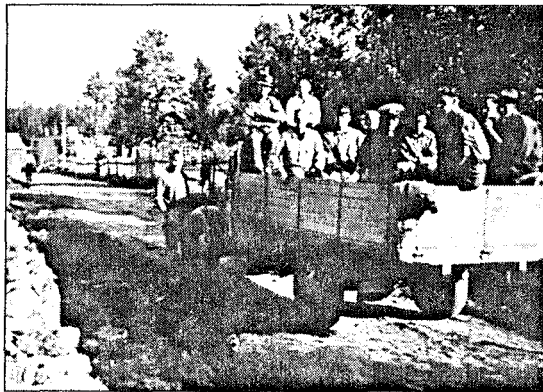
I formildende retning har retten tatt i betraktning at tiltalte ikke har vært noen ondssinnig mann. Hele hans virksomhet for å fremme Nasjonal Samlings interesser har vært besjelet av en oppriktig tro på at det var til landets beste.

Vedkommende hadde et antall av vært kretspropagandaleder. Han var utpreget teoretisk innstilt og lite egnet som praktisk politiker. Men han hadde sett blindt i sin idealisme.

For dette ble han dømt til 6 års tvangsarbeid, rettighetstap i 10 år og offentlig stilling.

Nasjonal Samlings Hjelpeorganisasjon drev blant annet feriekolonier. (Tegner: Ukjent. Institutt for Norsk Okkupasjonshistorie)

På transport. (Foto: Ukjent)

Kafferast. (Foto: Ukjent)